

مباحث و نظریات جدید

موسیقی و فضا

چندی قبل فستیوالی از موسیقی جدید در « دوناوشینگن » ، یکی از شهرهای آلمان برپا شد که چون تفصیل آن برای آشنائی بموسیقی جدید مفید بنظر می آید مقاله ذیل در این باب بنظر خوانندگان مجله می رسد .

از چند سال پیش موضوع « موسیقی و فضا » جنبه حاد یافته است . از هنگام اولین اجرای « گروههایی برای سه ارکستر » اثر کارل هاینس شتوکهاوزن در کلن همه می کوشند که گامی دیگر در این جهت بردارند . نخستین گام در ۱۹۵۳ با یک انود الکترونیکی بنام « آواز برای جوانان » برای پنج بلندگویی که تماشاچیان را احاطه کرده است برداشته شد . اما باید بطور قطع در باب اهمیت این امر زیاد مبالغه نکرد و مدعی نشد که شتوکهاوزن چیز تازه ای ابداع کرده است زیرا گابریلی ۴ و سایر استادان قدیم موسیقی نیز از چند دسته کر استفاده می کرده اند . گویی در این باره هم حق تقدم باتاریخ است ؛ این « گروهها » برای فستیوال دوناوشینگن ۴ .

۱ - Gruppen für drei Orchester

۲ - Karlheinz Stockhausen - ۳ Gabrieli

۴ - Donauschingen شهر کوچکی در جنوب بادن ازابالات آلمان

در حال معضل « موسیقی و فضا » همان سهم را بعهدہ داشت که « شعر در باب قدرت » اثر پیر بولز ۴ منتهی از طریقی کاملاً متفاوت . شتوکهاوزن در « گروهها » مردم را میان سه دسته ارکستر (با سه رهبر) که بشکل نعل اسب قرار گرفته اند می نشاند . این ارکسترها باهم مکالمه دارند و شنونده را کاملاً در حلقه خود می گیرند . بولز سه دسته ارکستر را (بادور رهبر) در وسط فضا بر سکوهائی که اختلاف سطح دارند قرار می دهد . مردم از پشت سر بادیگر از طرف گروهی از بلندگوها - مجموعاً هشتاد و چهار منبع صوتی که از پنج کانال (نوار ضبط صوت) تشکیل می شود احاطه شده اند . از این منابع صوتی چهار بلندگوی عظیم الجثه مخصوص صدا های خیلی بم بر مبنای بوقهای نیرومند دو متر و نیم در دو متر و نیم قابل ذکر است و یک گروه صوتی دیگر که بر فراز ارکستر از سقف آویخته است . اما کسی که در بدو وزود یچنین سالتی از دیدار این همه وسایل و اسباب تکنیکی بکه می خورد پس از شنیدن قطعه ای حتی بدان دل می بندد زیرا این بلندگوها مورد سوء استفاده قرار نمی گیرند . بولز می خواهد مطمئن و اطمینان ارکستر سازی را باطنین مصنوعی الکترونیکی و صدای یک فرد انسانی بوحدهتی بدل سازد بهمان نحو که چندی قبل گیزلهر کلبه ۴ بمقیاسی کوچکتر ولی با همان تکنیک آهنگسازی در « نمایش حیوانات » ۴ آزمایشی در این باره کرد .

این ترتیبات و تشکیلات خارجی که شتوکهاوزن و بولز آنرا لازم شمرده اند جز آنکه بکمک فضا به نحوه شنیدن « مسیحی » دشواری پیدا شود هدف و مقصودی ندارد . هر جمله موسیقی که در نقطه ای طنین افکن می شود در دو دسته دیگر ارکستر دنبال می شود . آنچه از ارکسترهای معمولی یعنی از یک « نقطه » که محل ارکستر باشد بیاید و شنونده را در برگیرد « بالتمام » و با همه جزئیات شنیده نمی شود ؛ و با در نظر گرفتن نازک کاری هائی که در بعضی از قطعات موسیقی جدید هست باید گفت که در این موارد دیگر خیلی از نکات از دست می رود و شنیده نمی شود . شتوکهاوزن هنگامی که اجرای موسیقی را بین سه دسته ارکستر که از نظر محل کاملاً از هم جدا هستند تقسیم می کند می خواهد این تقیسه را اصلاح کند و امکان جدید برای درست شنیدن پدید آورد . آزمایش کاملاً موفقیت آمیز شتوکهاوزن توسط جوان نابغه فرانسوی پیر بولز تکمیل شد . تلفیق و ترکیب صدای گوینده و موسیقی ارکستری و طنین های الکترونیکی (بلندگوها) فقط با کمپوزیسیون های دوره ای (منظور آنست که هر قسمت از یک آهنگ را ارکستری دیگر اجرا کند) که اصولاً موسیقی الکترونیکی را ممکن می سازد میسر می شود . این هر دو قطب که تا بحال با یکدیگر در ستیز بودند یعنی

Poésie pour pouvoir - ۱

Pierre Boulez - ۲

Giselher Klebe - ۳

Menagerie - ۴

عنصر سازی و الکترونیکی با طریق دوره‌ای دارای ریشه‌ای واحد می‌شوند. دیگر وجود یکی مانع حیات دیگری نیست بلکه هر دو با یکدیگر توأم می‌شوند و درهم می‌آمیزند. صدای آدمی که بروی نوار ضبط شده‌است در اثر بعضی اعمال الکتربیکی و صوتی و گذراندن آن از صافی مانند طنین‌های الکترونیکی خود بخود بصورتی تازه درمی‌آید و در جریان آهنگسازی دوره‌ای مقامی را اشغال می‌کند؛ در این مورد دیگر صدای انسان بنحوی آگاهانه از جنبه طبیعی خود خارج می‌شود و دیگر در جوار موسیقی زندگی مستقلی برای خود ندارد بلکه خود بنوعی موسیقی «تغییر شکل» می‌دهد. قطعه «آواز جوانان» ۱ شاهد خوبی بر این مدعاست.

منظومه الهام بخش بولز بنام Le rame اولین منظومه از منظومه‌های سه گانه‌ای که خود هانری میشو ۴ آنرا «حمله» می‌نامد اثر بلیغ و گویائی است که ضمن آواز حالت کینه و نفرت را بیان می‌دارد. بولز می‌خواهد این حالت هیجان و غلیان روحی را بزبان موسیقی بیان کند و با این اقدام خود بخوبی بما می‌نمایاند که موسیقی الکترونیکی از نظر بیان دارای چه امکانات شگرفیست و هنگامی که الحان گاهی نرم و اغواکننده و گاه تهدیدکنان مارا احاطه می‌کند چگونه تصور می‌کنیم که بر آستان دنیای جدیدی گام نهاده‌ایم. در قسمت سازی اثر او بنام «Poésie» شبکه معقد و پیچیده بولی فونیک ۵ ترتیب دوره‌ای در نظر گرفته شده است. بنظر می‌آید که دیگر دوران اجرای موسیقی از «نقطه واحد» سرآمده باشد. حیرت‌آور است که امر پیچیده و شکل آهنگسازی جدید در اثر تسلط کاملی که بولز بکار خود دارد بر زیبایی خاصی گراشیده است و این در صورتیست که نخواهیم بگوئیم جنبه «رمانتیک» یافته است.

تمرین این اثر که یادو منظومه دیگر «میشو» صورت کمال می‌یابد از قرار برای متخصصین صدا و ارکستر اجراکننده کاری مشکل و طاقت فرسا بوده است. نواختن یادقتی بسرحد کمال و کنترل شدید شرط قبلی وجود هم آهنگی کامل بین نوار ضبط صوت و ارکستر می‌باشد. بولز معمولاً درحالی که کروموتری در دست دارد یکی از گروه‌ها را رهبری می‌کند. هانس وزبو ۴ که خود مجری در وقت و آیتی در احساس ریتم است و مشکلی نیست که بدست او آسان نشود دسته دوم و سوم را (که جنبه سولستی دارد) اداره می‌کند.

« پنج قطعه برای ارکستر » ۴ اثر شونبرگ ۵ و « شادی » ۶ اثر دبوسی

Gesang der Junglinge - ۱

H. Michaud - ۲

H. Rosbaud - ۳

Fünf Orchesterstücke - ۴

Schönberg - ۵

Jeux - ۶

همه در فستیوال دونائوشینگن برای آن اجرا شدند که آمادگی‌هایی برای آثار کاملاً جدید فراهم کنند و باید اذعان کرد که این قطعات نیز همه با سلیقه خاصی توسط هانس رزبو اجرا شدند. کوآرتت ژولپارد ۱ از آمریکا سومین و چهارمین کوآرتت سازهای آرشه‌ای بارتوک را اجرا کرد. از ستر اوینسکی «سه قطعه» که تاریخ تصنیف آنها ۱۹۱۴ است و «پنج موومان» ۴ اثر آنتون وبرن ۳ اجرا شد. اجرای قطعه اخیرالذکر بار دیگر اهمیت منحصر بفرد آهنگسازی را به‌همه نشان داد.

ترجمه ك . جهاننداری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Juillard Quartett - ۱

Fünf Sätze - ۲

Anton Webern - ۳